

ציוני דרך בסמכות הטביעה של בית חשמונאי

הרושע זלוטניק zlotniky@bezeqint.net מאי 2008

מבוא

מטבעות החשמונאים אינם מתוארכים, לפיכך קיימם חילוקי דעות בין החוקרים על סדר הופעתם. המחבר מבסס את מחקרו על התהליכים והתפתחויות בסמכויות בטביעת מטבעות החשמונאים, על 'קדמוניות היהודים' ליוספוס ומקורות אחרים. במאמר תהיה התייחסות משולבת למקורות ולהתפתחות בסממני הריבונות המתייחסים לשושלת החשמונאים על פי הכתובות והדגמים המופיעים על המטבעות, המעידים על מידת העצמאות המדינית או המלכותיות ששררו ביהודה בתקופות טביעתם ולעתים על אוכלוסיית היעד להם נועדו.

מטבעות החשמונאים

מטבעות החשמונאים נושאים את שמות השליטים אולם אינם מתוארכים, פרט לטיפוס אחד. במאמר זה יוצעו תאריכים להופעת המטבעות האלה על פי הדגמים המוטבעים עליהם ובהתייחס למקורות המועטים שברשותנו. קיימים ארבעה שמות עבריים המופיעים על מטבעות החשמונאים: יהוחנן הכהן הגדול, יהודה הכהן הגדול, יהונתן המלך, יהונתן (או ינתן) הכהן הגדול ומתתיה הכהן הגדול. השם היווני אלכסנדר מופיע על המטבעות יחד עם השם יהונתן והשם אנטיגונוס יחד עם השם מתתיה.

הסדר של השליטים החשמונאים הוא כלהלן: יהוחנן הורקנוס הראשון (135–104 לפסה"נ), יהודה אריסטובולוס הראשון (104 לפסה"נ), יהונתן אלכסנדר ינאי (103–76 לפסה"נ), שלומציון-אלכסנדרה (76–67 לפסה"נ); אריסטובולוס השני (67–63 לפסה"נ), אלכסנדר השני (57–49 לפסה"נ), מתתיה אנטיגונוס (40–37 לפסה"נ).

בעבר יוחסו מטבעות הנושאים השם "יהוחנן", להורקנוס השני ואילו היום מיוחסים להורקנוס הראשון.

מטבעות יהודים שנטבעו בתקופה הפרסית והתלמית

בתקופה הפרסית, במאה הרביעית לפני הספירה, במסגרת האוטונומיה שהממשל הפרסי נתן ליהודים במדינת יהודה הסמיך הממשל הפרסי את הפחה של מדינת יהודה לטבוע מטבעות זעירים מכסף בעריכים של אובול (כ-0.7 גרם), חצי אובול ורבע אובול. נטבעו מטבעות שנשאו על צדם האחד את דגם השושן היהודי. על צדו השני עם דגם בז פרוס כנפיים וכתובת בארמית "יהד", או דגם עם דמות מלך פרס, השליט הריבון עם כתר. דגם מטבע זה עם פרח השושן ישמש אותנו להתייחסות בהשוואת הדגם למטבעות החשמונאים. לפני שנים פורסם טיפוס מטבע זעיר מכסף מתקופה זו שהתגלה בבית צור, מדרום לירושלים. משני צדי דגם הינשוף הכתובת "יוחנן הכהן". כתובת זו מעידה שלכהן הגדול בירושלים הייתה סמכות לטבוע מטבעות כסף זעירות.

אלכסנדר מוקדון כבש את ארץ ישראל בשנת 332 לפסה"נ. לאחר מותו ועם תום שלטון יורשיו (הדיאדוכים), חל שינוי בטביעת מטבעות בארץ ישראל. תחת השלטון התלמי שלטה מצרים על אזורים נרחבים, כולל מדינת יהודה. המלך תלמי השני פילדלפוס (286–245 לפסה"נ), חזר והסמיך את מנהיגי מדינת יהודה

לטבוע מטבעות זעירים מכסף בעריך של אובול, הדומים בגודלם לאלה שהיו נהוגים בתקופה הפרסית והנושאים כתובת עברית "יהדה". על צדו האחד של מטבע כסף זה מופיע ראש תלמי הראשון, ועל צדו השני העיט התלמי. טביעה יהודית זו הסתיימה עם החלטתו של תלמי השני או השלישי להנהיג מטבעות מברונזה שהחליפו בהדרגה את המטבעות הזעירים מכסף, עד שאלה יצאו מן המחזור.

בשנת 200 לפסה"נ, לאחר קרב פניאס שבו הובס הצבא התלמי, תם שלטון התלמיים בארץ ישראל ועבר לידי הסלבקים, שבסיס שלטונם היה בסוריה. הסלבקים שלטו באותה עת על אימפריה אדירה, שכללה את רוב מסופוטמיה, אסיה הקטנה וחלקים מהודו. בממלכתם נכללו מדינות רבות, לרבות יהודה. כשעלה אנטיוכוס הרביעי (אפיפאנס) לשלטון, היו מאבקים קשים ביהודה בין נושאי התרבות היהודית לנושאי התרבות ההלניסטית. בשנת 168 לפסה"נ נכבשה ירושלים על ידי אנטיוכוס הרביעי, שהשתלט על בית המקדש בירושלים ושדד את אוצרותיו. לידו בנה מבצר בשם חקרה, בו שיכן חיל מצב.

הטביעה היהודית במהלך התקופה החשמונאית

קבוצה של כהנים מהכפר מודיעין הרימה את נס המרד בסלבקים והביאה לשחרור ירושלים. משפחת המכבים מבית חשמונאי, הפכו לשליטיה החדשים של יהודה. בניה מונו ושמשו כהנים-גדולים והחלו לפתח קשרים עם רומא. בשנת 141 לפסה"נ כבש שמעון המכבי את ירושלים, והרס את מצודת החקרה בה ישב באותה עת חיל מצב סלבקי. לאחר מהלך זה, שהיווה נקודת מפנה בתולדות ירושלים, הגיעה יהודה לעצמאות זמנית ופסקה הנוכחות הצבאית הסלבקית בירושלים.

הרקע ההיסטורי

יוסף בן מתתיהו מתאר ב"קדמוניות היהודים" את האירועים באופן הבא. שמעון כבש את יפו ואת גזר, שהיו עד אז בשליטת הסלבקים ואחר נרצח עם בני משפחתו. יוחנן הורקנוס נותר בחיים ומונה לכהן גדול בשנת 135 לפסה"נ. אנטיוכוס השביעי עלה על יהודה וצר על ירושלים. בעת המצור על העיר, הורקנוס הציע לאנטיוכוס לכרות ברית ביניהם בגלל חג הסוכות. אנטיוכוס השיב בחיוב והברית נכרתה. כמחווה להסכמה אנטיוכוס העניק פר, כקורבן לבית המקדש.

יוסף בן מתתיהו מתייחס לשלב של המצור הסלבקי על ירושלים ומציין בספרו את "מתנותו של אנטיוכוס שקנתה את לבו של הורקנוס". הורקנוס שלח שליחים לאנטיוכוס וזה השיב להם, שעל הנצורים למסור את כלי נשקם, וכן לשלם מס עבור יפו, גזר, שנכבשו ע"י שמעון¹. בפועל קבל אנטיוכוס 300 ככר כסף, מתוך 500 ככר שסוכמו ביניהם. כמו כן קבל בני ערובה ממשפחת הורקנוס, באופן ששמשו כחלופה לדרישתו להצבת חיל מצב שיישאר בירושלים או ייתכן שרצה לקבלם על מנת להושיבם באזורי ספר של הממלכה. כיוון ששמעון, אבי יוחנן, הרס את מצודת החקרה עד היסוד וגרש את חיל המצב בה, לא היה חיל כזה גם בזמן שקדם למצור אנטיוכוס וגם לא לאחריו, מכח ההסכם בין הורקנוס לאנטיוכוס על הפקדת בני ערובה כחלופה לחיל מצב. לאחר

¹ על פי יוספוס "יפו והנמלים וגזר ופיגי וכל שאר הערים והמחוזות שלקח אנטיוכוס (מהם) במלחמה, שלא כהחלטת הסינאט (הרומאית) יוחזרו (להם)". מנתונים אלה עולה א) אנטיוכוס כבש מהורקנוס את יפו ואת גזר והורקנוס נדרש לשלם בהמשך מס עבור השליטה בערים אלה מכיבושם ע"י שמעון ועד כיבושם ע"י אנטיוכוס. ב) פעילות כיבוש זו נעשתה על ידי אנטיוכוס בניגוד להחלטת הסינאט (קדמוניות 13.261).

מכן הסיר אנטיוכוס את המצור מירושלים בשנת 132 לפסה"נ. אחר כרת הורקנוס ברית ידידות עם אנטיוכוס. אירוע זה התרחש בשנת 131 לפסה"נ. ידוע גם שהמצור הממושך שהטיל אנטיוכוס על ירושלים הסתיים בתיווך רומי.

לפי אותו מקור, אנטיוכוס הרס את חומותיה של ירושלים, ייתכן באופן חלקי. יוספוס כותב "... והרס גם את כליל (חומות) העיר". (קדמוניות 13.248). אולם משתמע מתיאורו של יוספוס בהמשך "הכניסו אל העיר וסיפק לצבאו הכל בשפע ובידידות (ולא כתוב "ואנטיוכוס נכנס אל העיר", כי אז אין לעיר חומות), שירושלים לא הפכה לעיר פרזות. ייתכן ואנטיוכוס החל להרוס קטע מהחומות בצפון העיר, במהלך המצור. לדעת רוב החוקרים אנטיוכוס סידטס שם מצור קשה וממושך על ירושלים אשר נסתיים בהסכם כניעה חריף. לדעת המחבר יש החמרה בגישת החוקרים אל הנתונים המובאים במקור של יוספוס, כאשר על אף המצור הממושך של אנטיוכוס על ירושלים הפגין זה מספר פעמים גמישות ונכונות כלפי הורקנוס אותם אפרט בהמשך המאמר.

המחקר בנושא הסמכות שנתנה לשמעון לטבוע מטבעות

על פי ספר מכבים א' י"ג, קבל שמעון הכהן הגדול בשנת 143 לפסה"נ אגרת מדמטריוס השני, שרצה בתמיכת היהודים בסכסוכים העקובים מדם שהתרחשו בחצר הסלבקית, ואשר החלישו את הממלכה. האגרת כללה הענקת מעמד אוטונומי ליהודה והנחות במסים. חוסר היציבות בחצר הסלבקית נמשכה עד תקופת שלטונו של אנטיוכוס השביעי סידטס (129–138 לפסה"נ). פריצת דרך לקראת טביעת מטבעות יהודיים חלה עם אגרתו של אנטיוכוס לשמעון על הסמכות לטביעת מטבעות. באיגרת משנת 139 לפסה"נ לערך המופנית לשמעון החשמונאי, כהן גדול ואתנרך ולאומה היהודית, נאמר בזו הלשון "ומניח אנוכי לך לעשות מטבע שלך מטבע בארצך". הסמכות לטבוע מטבעות לא מומשה בימיו של שמעון אלא רק בתקופת בנו ויורשו יוחנן הורקנוס הראשון. בכל מקרה היה ההיתר שנתן אנטיוכוס לשמעון נקודת מפנה מונטרית. בסיכומו של דבר, הצהרת זכות הטביעה, מעידה על מהפך מוניטרי ומדיני ביהודה. אולם בפועל באותה עת, המשיכו להשתמש במטבעות הסלבקיים הסטנדרטיים, אשר היו נפוצים במחזור. בראשית המחקר הנומיסמטי יוחסו מטבעות הנושאים על פניהם את השם "שמעון" לשמעון החשמונאי, כראיה להסמכה זו. היום ידוע שמטבעות אלה נטבעו על ידי שמעון בר כוכבא שמרד ברומאים בתקופתו של הדריאנוס (132–135 לסה"נ). אין לדעת מדוע לא ניצל שמעון את סמכות הטביעה שקיבל מאנטיוכוס. ייתכן מסיבות טכניות, כמו חוסר במשאבים וידע, או שהיו סיבות נוספות כמו חילוקי דעות בין שמעון לאנטיוכוס בנוגע לדגם שיופיע על המטבע. ייתכן ואנטיוכוס דרש שהמטבעות ישאו את דמות המלך הסלבקי וסמלים פגאניים אחרים הנוגדים את החוק היהודי.

רוב החוקרים רואים את האישור שניתן לשמעון הכהן הגדול כרשות חד פעמית, שפגה עם מותו. חלקם טוענים מתוך פירוש המקורות הכתובים שלאחר זמן אנטיוכוס חזר בו מהסמכה שנתן לשמעון ולכן סמכות הטביעה פקעה. על פי האגרת, שמעון לא קבל הסמכה זו באופן אישי כמנהיג, אלא בתוקף תפקידו ככהן גדול או

כאתנרך; כלשון האיגרת: "המלך אנטיוכוס שולח ברכות לשמעון, הכהן והאתנרך ולאומה היהודית"². הכהן והאתנרך הוא בעל התפקיד והמעמד והאומה היהודית היא קהל היעד לשימוש במטבעות שיטבעו. בהמשך האיגרת יש התייחסות למהות ההסמכה: טביעת מטבעות בארצו של שמעון. לפיכך כאשר נפטר הכהן הגדול, הרי שהכהן הבא אחריו ממשיך להיות בעל הסמכות. מאידך אין בסמכות כדי לטבוע מטבעות לאומה אחרת, למשל לסורים, ליוונים ונכרים אחרים, שישבו בא"י, אלא רק לאומה היהודית. כדי לבטל את הסמכות, היה על אנטיוכוס או מי מן המלכים שאחריו לשלוח אגרת לכהן הגדול שהיה באותו זמן, המבטלת באופן מפורש את זכות הטביעה. על פי המקורות, אין מסמך כזה בנמצא.

השלב השני בטביעת מטבעות החשמונאית

טביעת המטבע עם השושן והעוגן בירושלים

המטבע הנידון הוא מטבע פרוטה מברונזה שעל פניה מופיע עוגן, לצדה כתובת ביוונית "של המלך אנטיוכוס המיטיב" וכן אחד משני התאריכים: 181, 182 למנין הסלבקי. על גבה מופיע דגם פרח השושן. מקובל במחקר שהמטבע נטבע בירושלים.

בהנחה שחיל מצב סלבקי חנה במקום כל שהוא באזור ירושלים, נשאלת השאלה האם הסלבקים טבעו את המטבע הזה בשם אנטיוכוס, לצורך שימוש פנימי של חיל המצב? סביר שלא. מטבע ברונזה נועד בעיקר לשימוש שוטף בשווקים היהודים, שהיו נתונים לפיקוחו של יוחנן וברור שלא עבור שימוש של יחידת חיל המצב הסלבקי. סביר שאותם החיילים השתמשו בעיקר במטבעות הסלבקים שהיו נפוצים וסחירים בכל האזור, והיו בשימוש גם בשווקים היהודיים. לכן האפשרות הסבירה יותר היא שהמטבעות עם דגם השושן והעוגן נטבעו על ידי הורקנוס הראשון, בחסות או בהסכמת אנטיוכוס לשימוש יהודי האוטונומיה ביהודה באותה עת. הורקנוס היה הראשון מבין החשמונאים שחידש את טביעת המטבעות היהודיים. הורקנוס, היה שליט מעשי ותכליתי ואסטרטג טוב. הוא ידע לקרוא היטב את המפה המדינית דאז ולתכנן את מהלכיו בזהירות. הצלחתו נבעה מכך שפעל בשלבים, התאים עצמו לנסיבות המשתנות וניצל את המצב הפוליטי באזור לטובתו עם יתרונות יחסיים, תוך שתמרן את תגובותיו מול השלטון הסלבקי שסבל מסכסוכים רצופים ומאבקים ממושכים שהחלישו אותו. הורקנוס הצליח להפעיל במקביל את הרומאים, שהיו להם אינטרסים באזור, ואלה התערבו תמיד לטובתו, במספר הזדמנויות ביחסי הגומלין שלהם מול אנטיוכוס סידטס. נראה שבסופו של דבר הגיע הורקנוס לפשרה עם

² ייתכן ומדובר ב"חבר היהודים" המופיע על מטבעותיו של יוחנן הורקנוס הראשון.

אנטיוכוס סידטס, שהתאים עצמו למצב המשתנה וכתוצאה מכך קבל יוחנן סמכויות טביעה. העדות לכך היא המטבע הראשון שנטבע בירושלים ועליו סמל השושן היהודי.

על פי דעת חלק מהחוקרים נטבע מטבע זה על ידי הורקנוס הראשון, בחסות אנטיוכוס השביעי סידטס. על צדו השני של המטבע מופיע סמל סלבקי מלכותי, העוגן. סמל זה אינו מתגרה ברגשות היהודים. זה הצד של הטבעת פרוטומט הריבון. ייתכן ובאותה תקופה השתנתה התפיסה שהייתה בעת הטבעות האובולים ביהודה בתקופה הפרסית ותחילת ההלניסטית אז לא נמנעו היהודים מלהטביע דמויות על מטבעות. מאידך, מהתקופה החשמונאית עד פיליפוס בן הורדוס אשר טבע את דיוקנו, לא הוטבעו דמויות השליטים היהודים על מטבעותיהם. לדיוקנים על מטבעות יש היבט דתי המתייחס לדיבר השני "לא תעשה לך פסל וכל תמונה". אין אמנם כל מטבע הנושא את דיוקן מלכי החשמונאים, אולם אותם מטבעות כסף זעירים מהתקופה הפרסית והתלמית, הנושאים את הכתובת בעברית "יהוד" ו"יהדה", נושאים גם את ראש תלמי ואת ראש המלך הפרסי. נראה שבאותה תקופה לא הפריע הדבר ליהודים, למרות שנטבעו בפחוות יהודה לאחר תקופת ההנהגה של עזרא ונחמיה, תקופה בה החמירו המנהיגים היהודים בקיום מצוות התורה.

דיוקנות מלכים על מטבעות יהודית המטבע הימנית נושאות הכתובת 'יהד' מהתקופה הפרסית והמטבע משמאלה נושאת הכתובת 'יהדה' מהתקופה התלמית.

בסיכומו של דבר, המטבע הנזכר המטבע דומה בצורתו ובתקנו למטבעות ברונזה סלבקיים אחרים בתקופה, ושימש למעשה כמטבע משותף של הריבון אנטיוכוס ובעל בריתו הורקנוס. כתמיכה בהנחה זו ניתן למצוא דוגמאות אצל מקורותיו של יוסף בן מתתיהו, המעידות על גמישותו של אנטיוכוס השביעי כלפי היהודים. ניתן להניח לפיכך ששיפר את הזכויות שהעניק ליהודים ובכלל זה התרת טביעת מטבעות ביהודה, וזאת על מנת לרכוש את הורקנוס כבן ברית שיסייע בידו בתחומים נוספים. דוגמאות המעידות על גישתו הגמישה של אנטיוכוס הן הפסקת המצור על ירושלים למשך חג הסוכות (133 לפסה"נ) ושליחת קרבנות לבית המקדש, שבראשו עמד הכהן הגדול הורקנוס הראשון, כתרומה אישית.

זה העיתוי הסביר וההזדמנות שהורקנוס עשוי היה לבחור לממש בו טביעת מטבעות, המשלבים סמל אוטונומי-יהודי ועוגן סלבקי מלכותי בירושלים. למזלנו המטבעות מתוארכות. על המטבעות מופיעים תאריכים המתייחסים לשנים: 132/1, ו-131/0 לפסה"נ, מיד לאחר המצור של אנטיוכוס כפי שנזכר במקור של יוסף בן מתתיהו. סמכות הטביעה שעברה בירושלה שהוענקה לכהן הגדול היהודי שהיה גם אתנרך, דומה במהותו לסמכויות שהוענקו על ידי אנטיוכוס הרביעי בזמנו למספר גדול של ערים, בעיקר בפניקיה, לטבוע מטבעות ברונזה עירוניים. חוסר היציבות בממלכה הסלבקית הביא לכך, שמדינות רבות וערים שהיו תחת חסות הסלבקים, ניצלו

את ההזדמנות ודרשו מהסלבקים לקבל מידה רבה של עצמאות. מגמה מדינית מעין זו הייתה סיבה טובה הורקנוס, שהיה מודע לנעשה באזור, לטביעת המטבע האוטונומית³. טביעה זו הביא ליוחנן הכנסה נאה מהפצת המטבעות באותה עת ביהודה.

ישנן פרשנויות שונות על משמעות דגם השושן על המטבע. האחת, שהיא סמלה של הכהונה הגדולה, סמל שהופיע במקביל על כמה ממתקני המקדש בירושלים. השנייה, שהסמל הוא סמלה של ירושלים בתקופה הפרסית וההלניסטית. השלישית שהדגם מסמל את בית המלוכה ביהודה. לדעת המחבר דגם השושן על המטבע הנזכר שימש בזמנו של הורקנוס כסמל האוטונומיה ככלל וכסמל הכהונה (של הכהן הגדול הורקנוס) בפרט כאשר על צדה השני של המטבע הופיעה דגם העוגן המלכותי והכתובת הסלבקית של הריבון אנטיוכוס⁴.

שיטה מדינית זו של טביעה אוטונומית למחצה, שמאפיין אותה צד אחד של המטבע הנושא את סמל האוטונומיה המקומית ועל צדה השני סמל הריבון, הייתה מקובלת בתקופה הפרסית. ישנם מספר דוגמאות על מטבעות שנטבעו ביהודה המעידות על כך. למשל על צד אחד של מטבע כסף עם הכתובת "יהד", מופיע דגם בז פרוש כנפיים עם כתובת הנזכרת בארמית, כאחד מסמלי האוטונומיה. בצדה השני דמות מלך פרס עם כתר כסמל ריבוני של השלטון הפרסי או פרח שושן.

לדעת המחבר ייתכן ובתקופה הפרסית השילוב בז עם כתובת "יהד" בעברית מהווה אחד מסמלי האוטונומיה ביהודה במקביל לשושן, כפי שבצידון אחד הסמלים היא ספינת מלחמה וסמל אוטונומי נוסף הוא חומות ומגדלי צידון המופיעים על אחד מהמטבעות.

בהשוואת נוספת של הטביעה הסלבקית לתקופה הפרסית, ניתן לקבל תמיכה לטיעון בטביעה בפניקיה. יש דוגמאות במטבעות הצידוניות באותה עת, המעידים על אותה שיטת תצוגה משולבת של דגמים. אשר על צדה האחד של המטבע הצידונית מופיעה סמל/י הריבון הפרסי, כמו למשל דמות מלך פרס הנלחם מול אריה. בעוד שעל צדה השני מוצגת סמל אוטונומיה של העיר צידון, כמו למשל ספינה עם משוטטים.

מטבע אובול צידוני מכסף מהתקופה הפרסית. צדה האחד מלך פרס מול אריה כסמל הריבון. צד שני ספינת מלחמה צידונית כסמל האוטונומיה הצידונית

ייתכן מאד, שהשימוש בסמל השושן ו/או הבז פרוש הכנפיים עם הכתובת "יהד" בארמית, שהופיעה על מטבעות יהודה בעריכתי אובול מהתקופה הפרסית, מהווים סמל או סמלי האוטונומיה של הפחוה. השימוש בסמל חודש על פי אותה מתכונת בתקופת אנטיוכוס השביעי סידטס וכראיה לדיון שלנו מופיע השושן על צדה האחד של

³ שלטון עצמי, סמכות לשלטון עצמי בתחום/ים מסוימים.

⁴ על המטבע שטבע המלך אלכסנדר ינאי עם אותם סמלים מסמל השושן את סמל הכהונה מצד אחד של המטבע ומצדה השני העוגן המלכותי שאומץ על ידו מהסלבקים כסמל המלוכה.

מטבע הברונזה הנדון בעריך פרוטה. על מטבע זה אין כל אזכור של המנהיג של האוטונומיה, הוא יוחנן הכהן הגדול.

השלב השלישי בתהליך שדרוג סמכות הטביעה

לפי 'קדמוניות היהודים', בהמשך דרכם פעלו הורקנוס הראשון ואנטיוכוס השביעי בשיתוף פעולה בתחומים נוספים ואף נכרתה ביניהם ברית. יוסף בן מתתיהו מעיד שיוחנן הורקנוס "היה ראשון היהודים שהחל לקיים צבא שכירים. והוא כרת ברית ידידות עם אנטיוכוס, הכניסו אל העיר וסיפק לצבאו הכול בשפע" (קדמוניות 13.249). יש לציין ש "הכניסו אל העיר" (ירושלים) רומז על כך שירושלים הייתה מוקפת חומות. הייתה זו ההזדמנות שהורקנוס חיכה לה, ובתמורה לברית שכרת דרש סמכות לטביעת מטבעות. המטבע החדש שטבע הורקנוס נושא בראש הכתובת על פניו את האות אלפא היוונית, האות הראשונה בשמו של אנטיוכוס. יתר הפרטים הטבועים על המטבע מעידים על עצמאות מדינית כמעט מלאה של השליט היהודי ביהודה הורקנוס, בהם כתובת בעברית עתיקה, רימון ועוד.

בשנת 130 לפסה"נ, בעת שאנטיוכוס השביעי יצא למלחמה נגד הפרתים, הצטרף אליו הורקנוס עם חייליו. "לאחר שניצח את... שר צבא הפרתים, נשאר שם (אנטיוכוס) יומיים לבקשת הורקנוס היהודי, בגלל חג אחד- חג שבועות", חג שהחוק הדתי לא התיר להם לצאת לדרך". יוסף בן מתתיהו מצטט את המקור של ניקולאוס איש דמשק, "אנטיוכוס הציב מצבת ניצחון על נהר לוקוס, לאחר שניצח את שר צבא הפרתים ונשאר שם יומיים לבקשת הורקנוס היהודי". תיאורים אלה מעידים שהשליט הסלבקי לא הפעיל מרות, התחשב בצרכים הדתיים של הורקנוס. זה העיתוי המתאים והסביר ביותר בו יוחנן הורקנוס הראשון יבחר לטבוע את המטבעות עם האות אלפא.

כך, תקופת המלחמה המשותפת של אנטיוכוס והורקנוס נגד הפרתים הינו זמן מתאים לסיום טביעת המטבע עם השושן והעוגן, המשותף להורקנוס ואנטיוכוס וזמן הולם לתחילת טביעת מטבעות אוטונומיים חדשים על ידי הורקנוס. טביעה זו מתאפיינת בלפחות שלשה טיפוסים מטבעות הנושאים את האות אלפא. אחד הטיפוסים שטבע הורקנוס הוא בעריך של חצי פרוטה מברונזה, הנראה זהה בגודלו למטבע הזעיר בעריך אובול ששימש בפחוות יהוד בתקופה הפרסית, אותו טבע יוחנן הכהן, הכהן הגדול דאז. קשה לדעת בביור, אך נראית כאן מעין מסורת טביעה מתמשכת, שבה טובעי המטבעות בתקופה הסלבקית מאמצים ומשתמשים במכלול אלמנטים מתוך דגמים כגון השושן, כתובות אנכיות בעברית עתיקה, "יוחנן הכהן" מהתקופה הפרסית. הדגמים מופיעים על שני המטבעות שהטביעו שני הכהנים הגדולים שבמקרה שמם יוחנן בשתי התקופות. אין ספק שזה צרוף מקרים מעניין במיוחד ששני הכהנים בשם יוחנן הטביעו לראשונה מטבע הנושא את שמם. המטבע בעריך חצי פרוטה של הורקנוס, כולל על צדו האחד דגם שושן שלידו לדעת המחבר האות אלפא היוונית. לדעת משורר לצד השושן מופיעה האות למבדה. על צדו השני של המטבע מופיע לולב וכתובת אנכית בעברית עתיקה "יוחנן כהן גדול ראש חבר היהודים", המחולקת לארבע טורים. בהשוואה למטבע הכסף הזעיר מהתקופה הפרסית עליו כתובת אנכית בעברית עתיקה המחולקת לשני טורים "יוחנן" / "הכהן".

מטבע חצי פרוטה של הורקנוס עם שושן, לולב והכתובת "יוחנן כהן גדול ראש חבר היהודים" ללא א

קיים טיפוס נוסף של מטבע ברונזה עם האות אלפא היוונית. על צדו האחד זוג קרני שפע מקבילים ועל צדו השני קסדה. ייתכן והקסדה מעידה על הפעילות של צבאות הורקנוס אשר חברו לצבאות אנטיוכוס במלחמתו נגד הפרתים. יש לציין שאנטיוכוס השביעי טבע טיפוס דומה להפליא באשקלון.

על טיפוס המטבע השלישי שטבע יוחנן באותה עת, מופיעים על צדו האחד זוג קרני שפע ועל צדו השני כתובת עברית "יהוחנן כהן גדול וחבר היהודים", מעליה האות אלפא. לדעת חלק מהחוקרים ייתכן שזוג קרני השפע מושפע מן הדגמים שהופיעו תחילה אצל הסלבקים. טיפוס דומה נטבע בעיר עזה בשנת 143/2 לפסה"נ עם קרני שפע מקבילים בימי דמטריוס השני (138–146 לפסה"נ). הדגם מעיד שהחשמונאים אמצו את דגמי מטבעותיהם החדשים מהדגמים הסלבקים, שהיו מוכרים בשווקים. בין קרני השפע במטבע הנזכר מופיע רימון, שמשמש תכופות כסמל יהודי. על צדו השני של המטבע מופיע האות אלפא בראש הכתובת הנזכרת ומסמלת את ראשית שמו של אנטיוכוס.

מטבע הורקנוס עם האות אלפא ביוונית מעל הכתובת בעברית

להופעת קיצור שמו של אנטיוכוס סידטס על המטבע יש שתי משמעויות: האחת, סימן מלכותי סלבקי. השנייה אישור לכך שיוחנן אימץ את תקן המשקל של המטבע הסלבקי, והשלישית ייתכן שהאות אלפא מהווה אישור להפצת המטבע ושימוש בה כהילך חוקי גם באזורים סלבקיים אחרים, וכן להחזקת המטבע באופן חוקי באזורים הקרובים שלא בשליטת הורקנוס במרחב, זאת מאחר ועל פי ההסמכה המקורית, בהרשאה הנזכרת שנתנה לשמעון כהסמכה לטביעה על ידי הכהן הגדול והאתנרך בימיו, נועדה רק לעם היהודי.

דעות נוספות במחקר על משמעות האות אלפא על המטבעות של הורקנוס

חלק מהחוקרים נוטים לייחס את המטבע עם האות אלפא לתקופה מאוחרת בעת שלטונו של הורקנוס או לשליטים ששלטו אחריו. על פי סברתו של קינדלר משנת 1958, האות אלפא היוונית על מטבעות יוחנן, היא האות הראשונה של שם המלכה אלכסנדרה, אשר לדעתו טבעה את המטבעות בשם בנה הורקנוס השני. חוקרים אחרים ייחסו מטבע זה לאנטיפטר האדומי או לאנטיוכוס השמיני גריפוס (121–96 לפסה"נ) וכן לאריסטובולוס הראשון, בנו של הורקנוס הראשון. יש דעה שהמטבע נטבע בשנה הראשונה (שנת אלפא) לשלטונו של הורקנוס

הראשון (135 לפסה"נ). הצעת המחבר לייחס את האות לאות הראשונה בשמו של אנטיוכוס השביעי סידטס הוצעה כבר על ידי החוקר דה סוסי בשנת 1854, שגם הציע את האפשרות שזה קיצור שמו של אלכסנדר זבינא (123–128 לפסה"נ). מספר המטבעות מן הטיפוסים הנושאים את האות אלפא המתגלים בחפירות נמוך לאין שיעור ביחס לאלה שאינן נושאות אותו.

על פי העדויות ההיסטוריות, נראה שעדיף לייחס את טביעת מטבעות אלה לתקופה של סוף ימי אנטיוכוס השביעי ולא מאוחר יותר, מאחר והיתה ליוחנן את ההזדמנות המתאימה. על פי התפיסה של חלק מהחוקרים המייחסים ליוחנן טביעה בסוף ימיו, הרי שנתינו השתמשו בחלק ניכר מתקופת שלטונו במטבעות סלבקיים בלבד.

השלב הרביעי: טביעת מטבעות הורקנוס לאחר מות אנטיוכוס השביעי

לאחר מות אנטיוכוס השביעי בשנת 129 לפסה"נ, השמיט יוחנן את האות אלפא מעל הכתובת בעברית במטבעותיו. נוסח הכתובת העברית "יהוחנן כהן גדול וחבר היהודים" נותרה. מצב זה מעיד על עצמאות מוחלטת. על פי יוסף בן מתתיהו ב"קדמוניות היהודים", כיבושיו של הורקנוס להרחבת ממלכתו החלו מיד עם מותו של אנטיוכוס. בהתחשב במעמדו של הורקנוס ואי תלותו בשליט הסלבקי דמטריוס השני, ניתן לייחס את המטבעות הנזכרים עם האות אלפא לשנת 130 לפסה"נ לערך ואת המטבעות ללא האות אלפא לשנת 129 לפסה"נ, עת יצא לפי יוספוס מיד למסע כיבושים בארץ ישראל או לשנה שלאחריה, דהיינו לשנת 128 לפסה"נ.

מטבע הורקנוס עם האות אלפא ביוונית מעל הכתובת בעברית

חלק קטן ממטבעות יוחנן הורקנוס נושאות את הכתובת "ראש חבר היהודים". נראה שמטבעות אלה נטבעו במקביל למטבעות ללא האות אלפא הנזכרות לעיל. "ראש חבר היהודים", ייתכן ומדובר בראש קהילת היהודים, דהיינו אתנרך, אשר ככל הנראה יוחנן הורקנוס ירש מאביו או ש"חבר היהודים", היה מוסד שבראשו עמד הכהן הגדול.

על פי הטיפוסים החדשים של המטבעות שטבע הורקנוס הראשון חל שדרוג במעמדו המדיני, והראיה לכך היא שמטבעותיו החדשים אינם כוללים סמנים ריבוניים סלבקים. לפיכך ניתן לראות במצג זה סימן המעיד על עצמאות מדינית מוחלטת, שהחלה בימיו ונמשכה בימי יורשיו.

דמטריוס השני (ניקטור), שעלה לשלטון מחדש בשנת 129 לפסה"נ, גרם בעקיפין לביסוס מעמדו של הורקנוס הראשון מאחר ועל פי המקור של יוספוס "דמטריוס המלך שהיה מתאווה לצאת למלחמה על הורקנוס, לא מצא לא שהות ולא שעת כושר לכך, מפני שהסורים והחיילים רחשו לו איבה...". ההוכחה לכך, שהורקנוס יכול היה להרחיב את גבולו וגם החזיר לעצמו ערים שהיו ברשותו בעבר. אנו מתבססים על פי עדותו של יוסף

בן מתתיהו ב"קדמוניות היהודים" כששמע הורקנוס על מותו של אנטיוכוס יצא מיד למלחמה על הערים שבסוריה, משום שסבר שימצא אותן ריקות מאנשים יודעי מלחמה, וכן כבש את מידבא. אחרי ששה חודשים כבש את משגב וסביבותיה ונוסף על כך את שכם ואת גריזים. הורקנוס כבש גם את אדוריים ואת מרשה, ערי אדום והכריע את כל האדומים"

מלך ואסאל אינו עוסק באופן חופשי בכיבושים, ללא התערבות הריבון. העדות על כיבושיו של הורקנוס מעידים על מעמדו כשליט עצמאי לכל דבר על יהודה. ליורשיו של אנטיוכוס, לא היה הכוח לצאת למלחמה נגד מדינת יהודה ותקופה זו מאופיינת בהמשך המאבקים הקשים בין היורשים לכתר הסלבקי, במהלכם נרצח דמטריוס השני. לטיעון זה יש תמיכה במקור של יוסף בן מתתיהו בקדמוניות: "שכן אחרי מות אנטיוכוס, התמרד גם הוא במוקדונים ולא סיפק להם עוד כלום, לא כנתין ולא כידיד". כלומר הורקנוס הפך לריבון עצמאי על הטריטוריה שהחזיק ובלתי תלוי בשליט סלבקי זה או אחר. באותה תקופה רואים סממני עצמאות גם בטביעת מטבעות ערים נוספות באזור. למשל, ארווד טבעה מטבעות בשנת 137 לפסה"נ, ועכו החלה לטבוע שוב מטבעות עירוניים סביב שנת 132 לפסה"נ. העיר צור טבעה מטבעות עצמאיות משנת 125 לפסה"נ, באשקלון משנת 104 לפסה"נ ועזה טבעה מטבעות עצמאיות משנת 103 לפסה"נ.

על פי עדות יוסף בן מתתיהו, הורקנוס שלח שליחים לחדש את הברית עם הרומאים בשנת 125 לפסה"נ. לפי נוסח אגרת הסנט הרומאי, השליחים נשלחו על ידי "עם היהודים". ייתכן, לדעת חלק מהחוקרים והמונח "עם היהודים" או כלל היהודים, מתאים לנוסח המונח העברי "חבר היהודים", המופיע לראשונה על מטבעותיו של הורקנוס, הנושאות את האות אלפא וייתכן לפי חלק מהחוקרים מדובר במוסד עליון שבראשו הכהן הגדול. בהנחה ש"חבר היהודים" משמעותו כלל היהודים, הרי המסגרת "חבר היהודים"⁵, על פי מטבעות הורקנוס, קדמה לשנת 125 לפסה"נ. יש כאן ביסוס נוסף לכך שהמטבע עם האות אלפא נטבע בשנת 130 לפסה"נ, והמטבע ללא דגם האות אלפא נטבע בשנת 128 לפסה"נ, לאחר מותו של סידטס בשנת 129 לפסה"נ, אז למעשה הורקנוס הפך לריבון עצמאי. בשנת 125 לפסה"נ כנזכר יצאה המשלחת של עם היהודים לרומא לחדש את הברית עם הרומאים.

לאחר הירצחו של דמטריוס השני, עלה לשלטון אלכסנדר השני זבינא (127–122 לפסה"נ), וגם בימיו היתה עדנה להורקנוס. יוסף בן מתתיהו כותב "אז קיבל אלכסנדרוס את המלוכה וכתר ברית ידידות עם הורקנוס, הכהן הגדול".

יש להניח שלאחר מותו של אלכסנדר זבינא בשנת 122 לפסה"נ המשיך הורקנוס לטבוע מטבעות מהטיפוסים האחרונים.

⁵ חבר היהודים: ייתכן ומדובר על פוליטאמה=קהילה=קבוצת אנשים בעלי מוצא משותף הנהנים מפריבילגיות פוליטיות מסוימות מטעם השלטון, כמעין אוטונומיה. יוחנן נהנה מפריבילגיות פוליטיות רחבות ביותר. לגבי המונח "ראש חבר היהודים" על המטבע. האם במקרה זה השימוש במונח חבר היהודים זהה לפוליטיאומה, מעין קהילה או קהל שבראשה עמד, כעין אתנרך או שחבר זה הוא גוף מאורגן, כמו הסנהדרין, או גוף אזרחי אחר, מעין ממשלה, ויוחנן עמד בראשו וייצר אותו כמנהיג פוליטי ודתי בפני השליט הסלבקי.

הורקנוס ניצל את המאבק השלטוני בחצר הסלבקית ויצא למסע כיבושים מוצלחים, תוך שהמשיך לטבוע מטבעות עצמאיות. לדעת חלק מהחוקרים, בהם אוריאל רפפורט, כיבושי הורקנוס מתחלקים לשתי חטיבות: הכיבושים הראשונים בשנים 113–129 לפסה"נ ואלה בשנים 110–113 לפסה"נ. דן בר"ג טוען שייתכן והורקנוס יצא לכיבושים בשלב מאוחר של שלטונו. בשנת 111 לפסה"נ החל בכיבוש אדום וכבש את שכם והר גריזים. ייתכן והעיר שומרון נפלה בידו בשנת 110 לפסה"נ. הורקנוס פנה לכיבוש בית שאן וחלקים מעמק יזרעאל. עד מותו בשנת 104 לפסה"נ ייתכן והרחיב השפעתו לגליל התחתון וייתכן עד לגמלא. יוחנן הורקנוס חידש באותה עת את הקשרים עם בית תלמי ומעמדו המדיני המשיך להתחזק. אולם לפי עדות יוסף בן מתתיהו בקדמוניות 14.249, אנטיוכוס התשיעי (קזיקנוס) החזיק במצודות ובנמלים שכבש מהיהודים. כן החזיק חיל מצב ביפו. כלומר חלה נסיגה בכיבושי הורקנוס באזור בשנים 112–113 לפסה"נ ובאותה עת אנטיוכוס התשיעי טבע מטבעות באשקלון. על פי קדמוניות, הרומאים פעלו בהמשך לנסיגתו של קזיקנוס ממישור החוף דבר שהביא להפסקת טביעה זו.

מטבעות יוחנן הורקנוס שהתגלו במטמונים ובחפירות

מטמונים של מטבעות המתגלים בחפירות ארכיאולוגיות מאפשרים לתארך מטבעות שאינם מתוארכים, לפי השכבות בהן הן מתגלים. אם במטמון מגלים רק חלק מטיפוסי המטבעות של יוחנן הורקנוס למשל, הרי ניתן להסביר זאת באחת מהדרכים הבאות: א. נדירות יחסית של הטיפוס. ב. טיפוס מסויים עדיין לא הופיע.

להלן מספר אתרים שבהם נמצאו מטבעות של הורקנוס הראשון:

א) בגליל התגלה מטמון המכיל 700 מטבעות, רובם פרוטות החשמונאים ומיעוטם מטבעות סלבקיים. כל מטבעות החשמונאים נושאים את השם יהוחנן. כל המטבעות האחרים אינם מאוחרים משנת 110 לפסה"נ. על פי ממצא זה כל המטבעות מיוחסים להורקנוס הראשון. מטבעות של יוחנן התגלו בעשרות אתרים בגליל. ממצאים אלה מאפשרים לנו למפות את תפוצת מטבעות הורקנוס הראשון ולהסיק ממנה על תחום שלטונו, אזורי כיבושיו ו/או השפעתו. הממצאים מעידים על סדרי הגודל של טביעת מטבעות יוחנן הורקנוס הראשון ו/או שימוש במטבעותיו במחזור בתקופות מאוחרות יותר.

ב) חפירות הר גריזים. על פי העדויות ההיסטוריות והארכיאולוגיות, נחרב המקדש השומרוני בשנים 113–111 לפסה"נ. מרבית המטבעות שהתגלו בחפירה הם של מלכי בית סלבקוס האחרונים עד שנת 113 לפסה"נ. נמצא מספר לא מבוטל של מטבעות יוחנן הורקנוס, המאמתים את מה שנמסר על יד יוספוס שמיד לאחר מותו של אנטיוכוס כבש הורקנוס את שכם ואת הר גריזים.

ג) במטמון בית צור התגלו 16 מטבעות של יוחנן, שני מטבעות של אלכסנדר ינאי ו-183 מטבעות סלבקיים. אלה האחרונים מתקופת קליאופטרה תיאה ואנטיוכוס השמיני, מהשנים 125–121 לפסה"נ. טווח התאריכים בין המטבעות הקדומות למטבעות המאוחרות עולה על 25 שנים ומעיד שמטבעות השליטים שנפטרו וכן מטבעות

שליטים זרים, לא פג תוקפם והמשיכו להלך במחזור לעתים עשרות בשנים. בדיקה נוספת של הממצא, הרכב הדגמים ומצב ההשתמרות יכול להעיד על תחום שלטונו של יוחנן הורקנוס.

ד) מטמון בית סחור שליד בית לחם. התגלו בו 63 מטבעות של הורקנוס הראשון במצב השתמרות טוב מאד שכמעט ולא היו בשימוש. המטמון כלל 15 מטבעות עם האות אלפא, 15 מטבעות מאותו טיפוס ללא האות אלפא, 10 מטבעות עם הכתובת "...ראש חבר היהודים". והיתר מטיפוס "חבר היהודים" מטביעות שונות. המטמון לא כולל מטבעות חשמונאים אחרים ומעיד למעשה שהן של הורקנוס הראשון ולא של הורקנוס השני.

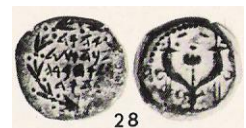
ה) בחפירות גזר התגלו עשרה מטבעות סלבקים מהשנים 132–133 לפסה"נ. לא התגלו מטבעות חשמונאים, למרות שמועה שמקליסטר מצא במקום מטבעות יוחנן אולם אלה לא פורסמו. אפשר שגזר הייתה נטושה מימי הורקנוס הראשון.

ו) בעיר שומרון התגלו 97 מטבעות של אלכסנדר ינאי ומטבעות של מתתיה אנטיגונוס. אין מטבעות של הורקנוס הראשון. המקום נהרס ע"י הורקנוס בשלב מאוחר של שלטונו.

ז) בחרבת קומראן התגלו ששה מטבעות הורקנוס ו-143 מטבעות ינאי.

השלב החמישי והאחרון. טביעת מטבעות יורשיו של יוחנן הורקנוס

הורקנוס הראשון שלט 31 שנה, ביסס את הממלכה והרחיב את גבולות ממלכתו מעבר ליהודה. בנו של הורקנוס הראשון, יהודה אריסטובולוס, אמץ את אחד מטיפוסי המטבעות שנטבעו על ידי אביו וטבע מטבעות עם כתובת "יהודה הכהן הגדל וחבר היהודים". יהודה היה החשמונאי הראשון שהוכתר למלך, אולם התואר המלכותי לא צוין על מטבעותיו המועטים.

השלב החמישי והאחרון של שדרוג זכות הטביעה החל למעשה בתקופת אלכסנדר ינאי (103–76 לפסה"נ). טביעת המטבעות העצמאיים נמשכה וכללה בכתובות את התואר כהן גדול עליהן. בהמשך התפתחה ואלכסנדר החל להשתמש בתואר מלך על טיפוסים אחרים. התפתחות בטביעת המטבעות וייתכן התוספת בסוגי מטבעותיו החל תוך כדי מסעי כיבושיו, שהרחיבו משמעותית את גבולות הממלכה החשמונאית. אלכסנדר ינאי הרבה בכיבושים, השתלט על מספר חבלי-ארץ חדשים בארץ ישראל שהיה מאוכלס בנכרים והמטבעות שטבע הותאמו לצרכי האוכלוסייה החדשה שנכבשה על ידו.

אלכסנדר ערך שינויים מהותיים בטביעה. בנוסף לטיפוסים של קודמיו, טבע מטבעות מלכותיים, בהן מטבעות דו-לשוניים. הכתובות עליהם מופיעות בכתב עברי קדום⁶ או בארמית ויוונית, השפות השגורות בפי תושבי הממלכה. במטבעות הדו-לשוניים של אלכסנדר ינאי מופיעים דגמים חדשים. הכתובות על המטבעות מציינות את תואריו, העוגן שימש במטבעותיו כסמל מלכותי. נטבעה גם סדרה קטנה של מטבעות מעופרת, שעל רובם ניתנת לזיהוי בבירור הכתובת "של אלכסנדר המלך" ביוונית. יש לציין שהתגלו שתי בולות הנושאות הכתובת "יהונתן המלך", ו"יונתן כהן גדול ירושלים".

מטבע מלכותי של המלך אלכסנדר ינאי. הכתוב ביוונית "של המלך אלכסנדר"

מטבע של אלכסנדר ינאי. דגם עוגן עם כתובת ביוונית "של המלך אלכסנדר". כוכב עם הכתובת בעברית "יהונתן המלך"

טביעה כפולה על המטבע. הכתוב "ינתן"

סיכום שלבי התפתחות טביעת מטבעות החשמונאים:

שלב א'- אגרת הרשאה לטביעת מטבעות שנתן אנטיוכוס השביעי לשמעון.
 שלב ב'- טביעת מטבע משותפת לאנטיוכוס השביעי והורקנוס, עם דגם שושן יהודי ועוגן סלבקי.
 שלב ג'- מטבע עם כתובת "יהוחנן כהן גדול וחבר היהודים" בעברית. בראש הכתובת, האות אלפא לקיצור שמו של אנטיוכוס.
 שלב ד' הסרת האות אלפא, שמשמעותה עצמאות בטביעה יהודית.
 שלב ה'- מטבעות מלכותיות ודו-לשוניות שטבע אלכסנדר ינאי בשלש שפות.

על טיפוס אחד של אלכסנדר ינאי מופיע פרח שושן ועוגן מלכותי. מטבע זה מעניין במיוחד ויש לו שני וריאנטים עיקריים: האחד כולל טביעה נוספת על צד המטבע עם דגם שושן בו כתובת בעברית עתיקה "יהונתן המלך". והשני, הנפוצה יותר, עם אותם דגמים הכוללים שושן ועוגן מלכותי ללא טביעה משנית. טיפוס מטבעות עם

⁶ הכתב העברי העתיק כבר לא היה מוכר לתושביה היהודים של יהודה בתקופה זו, ורובם כלל לא ידעו לקרוא אותה. הכתב שהיה באותה עת בשימוש היה הכתב הארמי. השימוש בכתב העתיק היה מקובל למטרות פולחניות (רישום בכתבי הקודש) ולמטרה מדינית (מטבעות), כדי לשמור על הזיקה לתקופת המלוכה של תקופת הבית הראשון, אז רווח שימוש בכתב העברי העתיק. שימוש בכתב עברי היה כבר בתקופה הפרסית, על מטבעות "יהד".

הדגמים הנזכרים, דומים מאד למטבעות המשותפים של אנטיוכוס השביעי, והורקנוס שגם הם כוללים שושן ועוגן מלכותי, שנטבעו בירושלים. וכבר עמד על כך הובר במאמר משנת 1994.

מטבע מלכותי של אלכסנדר ינאי. בצד אחד פרח שושן והכתובת בעברית "יהונתן המלך". בצד השני עוגן מלכותי והכתובת ביוונית "של אלכסנדר המלך"

יש כאן מעין סגירת מעגל בטביעה שהחל בטביעת מטבעות, "יהד", הכוללות דגם שושן יהודי, כסמל טביעה אוטונומית למחצה בתקופה הפרסית. בהמשך, טביעה אוטונומית למחצה מחודשת בתקופה ההלניסטית הכוללת שושן יהודי עם עוגן סלבקי-מלכותי בתקופת אנטיוכוס סידטס וההתפתחות במטבעות שנטבעו בשלבי הטביעה של יוחנן הורקנוס. ההתפתחות מגיעה לשיאה בטיפוס המלכותי בימיו של אלכסנדר ינאי, במטבע הנושא הן את דגם השושן ואף את דגם העוגן המלכותי והפעם המטבעות נטבעו מטעם המלך החשמונאי יהונתן/אלכסנדר. עם טביעת מטבע זו למעשה, מוצו כל זכויות הטביעה על ידי השליטים החשמונאים.

BIBLIOGRAPHY

- Barag, D. & QEdar, S., The Beginning of Hasmonean coinage, INJ 4, 1980.
Hendin, D., Guide to Biblical Coins, (3rd Ed.) , Amphora, Nyack, N.Y. 1996, pages 67-93.
Hirschfeld Y. Ariel D.T.2005, A Coin Assemblage from the Reign Alexander Jannaeus Found on the Shore of the Dead Sea. *IEJ* 55:166-89
Josephus, Ant.XII-XIV.
Meshorer, Y., Ancient Jewish Coinage I. New York: Amphora 1982.
Syon, D., Coins from Gamla-Interim Report, INJ 12, 1992-93.
Syon D., Yavor Z., Gamla 1997-2000. *Atiqot* 50 (2006) : 50.